

Dr. Francesc LLOP i BAYO
Antropòleg
963 856 652 / 636 066 978
Joan Llorenç, 62 – 10
VALÈNCIA
E- 46008 (COMUNITAT VALENCIANA)
083038@gmail.com

València, 25-02-2020

Els Campaners de la Catedral de València: la gestió voluntària del patrimoni immaterial

El patrimoni immaterial està format per diversos elements materials: immobles, mobles, persones i temps. Però no sols inclou les persones que l'interpreten, sinó la comunitat que accepta i recolza la seua activitat, intermitent al llarg del temps. Els Campaners de la Catedral de València (Campaners de la Catedral de València) són un bon exemple de la gestió del patrimoni immaterial.

Els antics campaners

Durant segles les tocs de campaners eren la forma més immediata i general de comunicació en pobles, viles i ciutats. Les campanes arribaven a tots, ja que solien construir els campanars alts i amb les suficients campanes per arribar als límits de la comunitat i més enllà, per mostrar-se als pobles veïns. Associem els tocs de campanes, per deformació històrica, a l'Església Catòlica, però no és una versió real: totes les esglésies cristianes, fins i tot al dia d'avui, gasten les campanes per cridar, per marcar els moments forts del ritual, per construir les relacions entre espai, persones i temps locals.

Les campanes van associades a una idea de comunitat global: quan arriba el rei Jaume I a conquerir València, duu campanes (alguna de les quals encara es conserva) per marcar l'adscripció del nou regne a la cultura europea i cristiana. Cal per tant associar les campanes com un signe de pertinença a una cultura comú europea, i al mateix temps com un signe d'identitat local. Per motius que encara no sabem, cada territori, generalment cada diòcesi a imitació de la seva catedral, va establir unes regles de tocs que els diferenciaven dels veïns, especialment dels més pròxims. Es tractava per tant d'una identitat contradictòria: tots transmetem els diversos missatges, però cada poble té la seva diferència que el fa únic. Arribem fins i tot a trobar, en poblacions

suïsses diferències d'una a una altra, però en la mateixa ciutat no es pot distingir si toca una església catòlica o una església reformada.

BERDEJO CASAÑAL, E. - *Simeón MILLÁN, campanero del Pilar de ZARAGOZA (ARAGÓN) (23-08-1952)*

Els antics campaners tocaven sovint per devoció, però sobretot per professió. Eren professionals pagats, de l'una o l'altra manera, que exercien el paper de comunicadors. No obstant això eren poc considerats socialment. Com deien en la Catedral de Sevilla *el campanero es un obrero que tira de la cuerda*. Probablement

aquesta disminució social, en el seu reconeixement, era proporcional a la seva importància en la coordinació local.

Vivien sovint en la mateixa torre, i s'encarregaven no sols de tocar les campanes, sinó d'exercir altres oficis menors del temple: guardians, netejadors. En alguns llocs eren també els sagristans.

Els tocs coordinaven les activitats locals millor que els rellotges: a toc d'alba, quan sortia el sol, començaven les activitats en una societat sense enllumenament públic (i fins i tot amb escassos llums a les cases). El rellotge, que era una màquina de prestigi, i que en les Terres Baixes va significar la independència municipal, a casa nostra tenia una importància relativa i en la pràctica totalitat dels casos històrics, era ubicat en el mateix campanar religiós, tot i que a un nivell diferent, i amb usos propis: les campanes del rellotge amb molt escasses excepcions (Girona, Reus...) no entraven a formar part dels tocs religiosos, i per tant els tocs cívics més que civils. Entenem per toc cívic aquell que amb un primer significat religiós (toc d'alba, toc de missa primera, toc d'ànimes...) organitza la vida cívica.

La mecanització de les campanes

La mecanització de les campanes és un fenomen ja antic a Europa, davant la desaparició dels antics campaners i el desinterés de les noves generacions. Una de les primeres mecanitzacions si més no la primera, fou a Roma, cap al 1880.

A casa nostra, la primera mecanitzada fou la Seu de Xàtiva, en 1923, amb una motorització singular, ja que sols modificaren (i tant!) les campanes per poder voltejar-les amb motors, però el campaner feia els repics i els complicats tocs cada dia, manualment, des de la sala de campanes. Únicament tenia que polsar un botó en compte de voltejar manualment l'una o l'altra segons la *classe* és a dir segons la importància litúrgica del dia.

Segons escriu el prevere Francisco BALDELLO¹ en 1969, les campanes foren mecanitzades en 1911 amb motiu de la introducció de l'electricitat en la Catedral. Es tractava d'una mecanització de MURUA, amb motors de volteig continu i jous de ferro, que no respectaven els tocs tradicionals, però que encara deixaven les campanes al lloc original. Es tracta, possiblement, de la primera mecanització de campanes de Catedrals. No obstant, en els murs deixaren els topalls de ferro o "grues" que encara romanen en el seu lloc original i que conviuen amb els suports dels rodaments de les campanes motoritzades. La mecanització de la Seu de Barcelona era perversa: no sols els motors substituïen als campaners; també els tocs de dur campanes a seure, com eren habituals, eren suplantats per les campanes voltejades, segons allò que sabia fer l'empresa instal·ladora.

Els valencians, que som sempre els més *moderns*, vam mecanitzar massivament les campanes a partir dels anys seixanta. No era que mancaven els campaners: es mecanitzaven les campanes per què el poble del costat, o la parròquia més pròxima, o la catedral, ja *avenen a motoret*. Potser 1.500, o 2.000 campanars foren mecanitzats, en terres valencianes, entre 1960 i 1990. Un negoci rodó (per a les empreses). La nostra proposta, ja en 1971, de recuperar els tocs manuals, era considerada anacrònica i antimoderna: en tota Europa, asseguraven, les campanes ja estaven elèctriques.

Nous grups de campaners

Front a la mecanització apareixen, ja des de fa temps, grups de voluntaris, que toquen les campanes de manera altruista, moguts per molt diversos motius. Els primers grups apareixen a l'Església Anglicana, en el segle XVII, i algun d'ells segueix fins als nostres dies. Fins i tot consideren que el toc mecànic és indigne d'una església, i

1 BALDELLO, Francisco, Presbítero *Las campanas. Pequeña historia de la Catedral barcelonesa*. "La Vanguardia Española" (12-03-1969)
<http://campaners.com/php/textos.php?text=1005>

prefereixen el silenci al soroll dels motors². Hi ha altres grups molt coneguts, com les campaners de la Catedral d'Utrecht, *UTRECHTS KLOKKENLUIDERS GILDE*³.

No tots els estats europeus tenen aquests grups de campaners voluntaris. Així hi ha molts grups a Itàlia, als Països Baixos o a Bèlgica, però a penes hi ha, si hi ha algun, a Alemanya o a França. Els italians celebren des de 1960 una trobada anual d'associacions de campaners on cadascun exposa la seua manera de tocar⁴.

A l'Estat Espanyol, com a resposta a la mecanització de les campanes apareixen a partir dels anys 1980 tres tipus de trobades o de grups de campaners:

- Concursos de campaners
- Trobades de campaners
- Nous grups de campaners

2 MARTÍNEZ ROIG, Eliseu *treble is going!* GRIMSBY (ENGLAND) (11-07-2012)
<http://campaners.com/php/vg0.php?numer=634>

3 UTRECHTS KLOKKENLUIDERS GILDE - UTRECHT (NEDERLAND)
<http://campaners.com/php/fonedor.php?numer=1621>

4 CAMPANARI BERGAMSCHI *Campanari bolognesi in concerto* (29-08-2010)
<http://campaners.com/php/v0g.php?numer=680>

SAAVEDRA, Araceli *Parroquia de Sotillo de Sanabria COBREROS (CASTILLA Y LEÓN) (20-08-2014)*

Els **concursos de campaners** són una mica perversos: sempre algú es queda en segon lloc. Al final són els mateixos els que guanyen, aquells que tenen més ritme, o potser que saben comunicar millor els seus tocs.

SÁNCHEZ, Ariadana / SEGRE:COM *Trobada a Os de Balaguer* (29-04-2019)

A Os de Balaguer (Catalunya) es fa una **trobada de campaners** des del 1985, amb un centenar de campaners assistents. El programa és senzill: al matí hi ha una exhibició dels campaners que volen participar, anunciant els seus tocs, al migdia mengen junts i es donen uns records als participants en un menjar col·lectiu de més de cinc-cents persones.

A Villavante (Santa Marina del Rey – Castilla y León) també fan una trobada des del mateix any, a la que acudeixen especialment campaners castellans. Més que ventar o voltejar les campanes, ells prefereixen repicar, amb molta velocitat i al mateix temps deixant pegat el batall a la campana, aconseguint molt diverses sonoritats.

No són probablement les trobades més antigues: la parròquia de Yabar, a Araquil (Navarra) anunciava un *original concurso nacional de campanas* per a l'estiu de 1966⁵ i sense dubte hi va haver moltes més.

5 LA GACETA DEL NORTE *Original concurso nacional de campanas* (07-06-1966) <http://campaners.com/php/textos.php?text=7801>

MARTÍN, Luz 17 Trobada de Campaners Valencians - VALÈNCIA (COMUNITAT VALENCIANA) (22-10-2011)

En la Comunitat Valenciana les trobades es fan cada any en un lloc diferent. D'aquesta manera els propis campaners locals mostren les seues habilitats, les seues campanes restaurades, i reforcen la seua posició social.

En la Comunitat Valenciana hi ha uns 30 grups locals de campaners. El primer grup constituït com associació fou els *Amigos de las Campanas de Segorbe*, en 1984, un dels primers si més no el primer de l'Estat, dedicats a tocar manualment les campanes de la catedral de Segorbe.

Els tocs manuals de la Catedral de València

WÜNDERLICH, Otto - Vista de la sala de campanes (1930ca)

Els tocs de campanes de la Catedral de València seguien regles molt complexes, segons la Consueta de la Catedral, de la qual es conserven diversos exemplars, amb lleugers canvis al llarg dels segles. Hi havia més de dos-cents, adaptats a la complexitat de la vida litúrgica de la seu, però també a la vida urbana, El toc d'alba, que sonava en el mateix moment que sortia el sol, durava uns quants minuts, suficients per a servir de despertador de la ciutat. Els diversos tocs de cor no sols anunciaven els rituals catedralicis (laudes, missa conventual, vespres...) sinó anaven marcant trams

temporals. I després de l'oració de la nit, en el mateix moment de la posta de sol, començava el toc de tancar les muralles (encara existent) que anunciava el tancament definitiu de portes i portals de la ciutat, amb excepció d'una porta de peatge, el que obligava als qui no podien pagar-ho dormir a la lluna de València.

LLOP LLUCH, Francesc de Paula - El Jaume (28-09-1975)

En 1968 es van mecanitzar sis de les dotze campanes (en aquell moment) de la Catedral de València. La mecanització es presentava com una substitució dels campaners, canviant igualment, de manera radical, els tocs que havien format el paisatge sonor urbà des de la Conquesta en 1238. Cap toc dels antics inclouria les sis

campanes mecanitzades, ja que els tocs de festa, per exemple, es basaven en el vol (volteig) de les cinc grans, de les quals només tres foren motoritzades. El volteig de les campanes petites era una novetat del segle XIX, només reservada per tres festes majors de la Catedral. Els nous mecanismes no sols substituïen les *truges* de fusta, algunes més antigues que les campanes, per altres noves metàl·liques sinó que no reproduïen els tocs antics i impedien els tocs manuals. Una innovació, celebrada per ignorància, fou el desmuntatge de les portes de fusta que mig cobrien les finestres i que havien servit durant segles com a caixa de ressonància.

Foto Carillon Buglose (1990)

Des de 1988 un grup de voluntaris va començar a tocar manualment les campanes de la Catedral de València. Va ser una experiència molt atractiva, quan vam rebre la invitació de la Ciutat (Ajuntament de València) de participar en el Corpus Christi d'aquell any. Vint-i-cinc voluntaris vam participar, tractant de tocar les dotze campanes existents. Finalment dues es van quedar fora per diverses avaries.

Cap dels voluntaris havia tocat en la Catedral, tot i que uns pocs ja tenien experiència en el món de les campanes, ja que tocàvem cada any, per a la Vuitava del Corpus, en la torre del Patriarca, un sol cop a l'any, des del 1971. Per posar un exemple, el Manuel, la campana mitjana, era tocada per set persones. En la foto ja va millorant la tècnica i cal cinc persones per tocar-la (actualment són dos els qui la voltegen).

La resposta de la Catedral fou contundent: havia sigut una experiència fallida, inútil, que no es repetiria, ja que tenien les campanes mecanitzades. Però la mecanització funcionava tan malament que per al *vol general que anuncia la Solemnitat del Corpus* sols havien voltejat tres de les sis campanes motoritzades; les altres estaven avariades. El toc es va repetir el 9 d'octubre del 1978, pel 750 aniversari de la conquesta de la ciutat pel rei Jaume I, amb cert disgust de la Catedral, imposada per les circumstàncies. L'actitud dels canonges va canviar radicalment quan vam començar a tocar regularment, a partir de Tots Sants (i conseqüent toc de *clamoreig* o de difunts) aquell any. No sols veníem, tocàvem i ens anàvem, sinó que va començar una llarga relació de manteniment, difusió, finançament i tocs, que continua fins avui.

El Gremi de Campaners Valencians

Junta fundacional del "Gremi de Campaners Valencians" (22-01-1989)

En 1989, junt als *Amigos de las Campanas de Segorbe* es va crear el *Gremi de Campaners Valencians* en la Catedral de València, que volia unir en una sola associació les persones relacionades amb les campanes, els tocs i els campaners valencians. En els primers anys el Gremi tenia més de 200 associats, de tots els grups actius aleshores.

La denominació *gremi* fou inventada pels associats, en el procés de redacció dels estatuts: mai hi havia hagut un gremi de campaners, que no fóra un gremi de fonedors de campanes, i molt tardà (finals del XVIII, a la ciutat de València, refundant un gremi del segle anterior). No obstant la paraula ha entrat en l'imaginari popular i sovint, quan van els Campaners de la Catedral o altres associacions a tocar unes campanes, es diu que ha vingut *el Gremi de Campaners*.

Pavelló de la Comunitat Valenciana (1992)

El punt d'inflexió dels tocs manuals de campanes fou el Pavelló de la Comunitat Valenciana de l'Expo de Sevilla, on estaven exposades sis campanes gòtiques, amb la certesa que el seu so és el mateix que ja sonava abans de 1492. Van participar uns 60 campaners valencians, al llarg dels sis mesos de l'exposició universal, tocant quatre vegades al dia. Va significar un canvi de percepció radial: ja no érem *campaners endarrerits* - *en el meu poble ja van elèctriques* sinó *artistes: quan feu el pròxim concert?*

Un nou **model de restauració** va sorgir a partir d'aquell moment, que ja havia sigut experimentat a Vilafamés i a Cheste (Comunitat Valenciana) en 1989. Es tractava de reposar o de refer les antigues *truges* de fusta, per recuperar la sonoritat original, de posar mecanismes que reproduïren, en allò que sigui possible, la forma local de tocar, i que no impediren els tocs manuals. El toc local, interpretat manualment, amb

instal·lacions que sonin com a l'inici, és la garantia que es tracta d'una restauració i no pas d'una nova substitució.

La sala de campanes (01-12-2017)

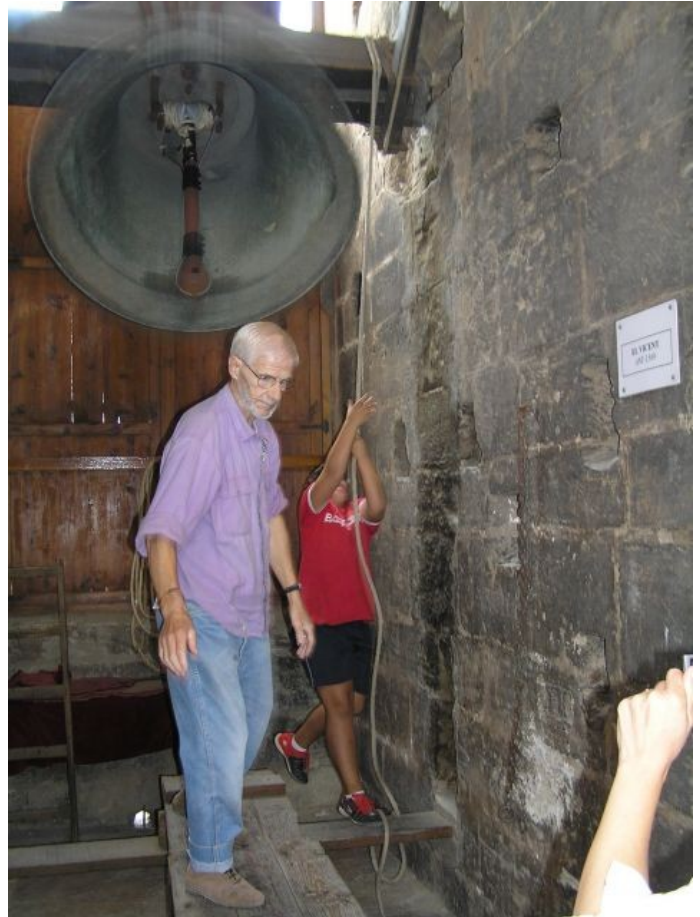
A partir de l'Expo de Sevilla, les onze campanes originals es van restaurar, recuperant les finestres que conformen la caixa de ressonància, refent les *truges* o jous de fusta, i reservant un sol motor per als tocs diaris, que no impedeix el toc manual. Les altres 10 campanes sols poden voltejar manualment. L'Eloi, una campana procedent del veí temple de Santa Caterina, que havia sigut introduïda en 1940 en la sala de campanes de la Catedral, sense cap criteri, modificant els tocs antics, fou restituïda al seu campanar, recobrant així les cinc grans i sis petites, característiques de les catedrals catalanoparlants. Els antics les anomenaven *cinc senys i sis morlanes*, mentre que a Barcelona, per exemple, eren considerades com *cinc senys i sis esquelles*.

Els Campaners de la Catedral de València

Junta fundacional dels Campaners de la Catedral de València (04-04-2005)

La proliferació de grups de campaners en diverses poblacions valencianes va motivar la creació dels Campaners de la Catedral de València en 2005, com a resposta a la nova manera de tocar campanes, després de la restauració de múltiples campanars valencians. Un dels motius era purament administratiu: els ajuntaments només podien subvencionar associacions locals. Després de diversos intents, la creació d'una Federació Valenciana de Campaners no ha acabat de quallar.

"El Vicent" al vol (09-10-2006)

La sala de campanes és accessible al públic durant els tocs, per què els visitants puguin veure campanes, campaners i tocs. En algunes ocasions cal 18 campaners per tocar-les. La sala de campanes no és únicament una sala de concerts: és també una escola per a ensenyar a persones joves, un lloc on escoltar tocs de campanes i també un espai cultural. És un espai cultural privilegiat per a escoltar els sons del passat (la més antiga campana és de 1305 i la més moderna de 1735).

Es toquen al llarg de l'any uns 400 tocs manuals⁶, durant més de 60 diumenges i festius: tots els diumenges d'Advent i de Quaresma, les festes i les solemnitats, ordinàries o extraordinàries, els difunts de la catedral i de la ciutat, i altres actes festius o especials. Al llarg dels 32 anys de tocs, molts joves han anat incorporant-se al grup primer; altres s'ho han deixat ja que no és fàcil de trobar el temps i les ganes per tocar

6 ÁLVARO MUÑOZ, Mari Carmen; LLOP i BAYO, Francesc *Cor i vol* (21-01-2007) <http://campaners.com/php/v0g.php?numer=629>

diumenges i festius, tocs ordinaris i extraordinaris, sense altra remuneració que el plaer personal i un reconeixement social creixent.

La Consueta Nova⁷, actualment en ús i aprovada pel Capítol en 1996, és l'adaptació de la Consueta de Theodosio HERRERA y BONILLA de 1705⁸ tot i que en algunes ocasions, com per anunciar el Cant de la Sibilla cada any, es fa recurs a altres Consuetes anteriors, com l'Anònima dels segles XVI-XVII⁹ on es mouen o *venten* les campanes junt amb altres repicades¹⁰. Visita de la Vicepresidenta del Consell, Mònica OLTRA i del President de les Corts Valencianes, Enric MORERA

7 *Consueta Nova de la Santa Església Catedral de València per als tocs manuals i automàtics de les campanes* (1996) <http://campaners.com/php/textos.php?text=1290>

8 HERRERA y BONILLA, Dr. Theodosio *Consueta de la Catedral de Ualencia - CAP. XIII y Ultimo - De la Torre del Micalete y sus campanas y modo de tañerlas en todas las funciones assi ordinarias como extraordinarias.* <http://campaners.com/php/textos.php?text=1274>

9 MARTÍ MESTRE, Joaquim; SERRA ESTELLÉS, Xavier *La Consueta de la Seu de València dels segles XVI-XVII - Estudi i edició del Ms. 405 de l'ACV* (2009) <http://campaners.com/php/textos.php?text=9510>

10 MARTÍNEZ ROIG, Eliseo - A matines (30-11-2012) <http://campaners.com/php/v0g.php?numer=665>

Campaners de la Catedral de València (09-10-2006)

El grup de campaners inclou gent de totes les edats, units per una passió comuna: el toc manual de les campanes. La gent no toca per “tradició familiar” sinó “per afició”, per una passió personal. El propòsit de l'associació és sonar les campanes els dies de festa (uns 60 cada any), ensenyar a gent jove a preservar i transmetre la tradició, mostrar-la al públic visitant, aconseguir finançament per a restaurar les campanes, així com difondre aquesta tradició per Internet.

La formació dels campaners es fa mitjançant cursos que inclouen no sols tècniques de toc, o de manteniment de les campanes sinó litúrgia, història, inscripcions... Es tracta de tenir un coneixement ampli per poder gestionar responsablement el patrimoni encomanat.

Justament vam participar en la formació dels nous campaners de la Catedral de Pamplona, en 2011, per mostrar tècniques, tocs, conceptes. I ells ho van assimilar tan bé que no sols continuen tocant l'ample calendari festiu de la ciutat sinó que han pres

com a nom *CAMPANEROS DE LA CATEDRAL DE PAMPLONA / IRUÑEKO KATEDRALEKO ESKILAZAINAK*. El nom en euskera té molt de mèrit: eskilazainak vol dir curadors, cuidadors de campanes. No són, no som sols campaners, som persones que cuiden les campanes, les difonen i fins i tot les toquen.

Una de les formes de difusió és la pàgina web <http://campaners.com> fundada en 1996, i amb unes 10.000 visites diàries en l'actualitat. Una vintena d'investigadors comparteixen els seus treballs: unes 17.000 campanes inventariades, uns 10.500 campanars, més de 200.000 fotos, 1.000 enregistraments sonors, 11.000 textos, 1.800 vídeos... a l'abast de tothom.

Per altra part els Campaners de la Catedral han presentat ja quatre tesis doctorals¹¹ sobre temes molt diversos (tocs manuals de campanes, epigrafia, esforços produïts en els campanars durant els tocs, anàlisi musical de les campanes. Dos tesis més sobre els campaners medievals de la Catedral i sobre fonadors industrials estan en camí. Una dotzena de llibres¹² han sigut editats, per sis dels Campaners, que han participat en nombrosos inventaris: Catedrals de l'Estat, Comunitat Valenciana, diverses comarques d'Aragó, de Castilla-La Mancha i fins i tot de Mèxic. Els capítols de llibres, els articles en revistes científiques o de difusió, les conferències, els cursos d'introducció a les campanes realitzats pels Campaners de la Catedral de València són innombrables¹³.

Una difusió molt concreta del patrimoni campaner són els concerts, dels quals s'ha realitzat més de 300 al llarg d'aquests anys. També és la participació en nombroses restauracions, assessorant les empreses i després fent un concert de presentació de les campanes restaurades al peu del campanar¹⁴.

11 Veure relació al final

12 Veure bibliografia al final

13 Sols en la meua bibliografia hi figuren més de 450 publicacions, conferències i cursos realitzats en torn a les campanes <http://campaners.com/francesc.llop/curricula.php>

14 FER, Juan F. *Las campanas de la iglesia Santa María (Cartagena) tras nueve meses de restauración* (2019) <http://campaners.com/php/v0g.php?numer=1773>

No sols la sala de campanes és accessible durant els tocs; també s'hi fan visites guiades, sobre tot de centres escolars i també de grups de sensibilitat diferent.

ALBA BENACHES, Emilio - Visita de la Vicepresidenta del Consell, Mònica OLTRA i del President de les Corts Valencianes, Enric MORERA (03-06-2018)

Totes aquestes actuacions tenen com a finalitat reforçar el **reconeixement social** a diversos àmbits:

- La gent normal, que mira amb altres ulls els tocs manuals
- La Generalitat Valenciana, que ha reconegut el toc manual de campanes de la Catedral de València dues vegades com Bé Cultural de Caràcter Immaterial¹⁵

15 DECRET 111/2013, de 2 d'agost, del Consell, pel qual es declara bé d'interès cultural immaterial els tocs manuals de campanes en l'església parroquial de l'Assumpció de Nostra Senyora d'Albaida, en el campanar de la Vila de Castelló de la Plana, en la santa església catedral basílica de Santa Maria de l'Assumpció de

(02-08-2013) i actors secundaris de la Solemnitat del Corpus Christi¹⁶ (28-05-2010).

- L'Església Catòlica, i especialment la Catedral de València, on som considerats benefactors del temple.

Un reconeixement contradictori fou la Menció Especial del Jurat dels Premis Europa Nostra 2016 per l'especial dedicació a la preservació del patrimoni immaterial, mentre que Hispania Nostra ens ha inclòs en la Llista Roja del Patrimoni per la restauració de la campana "El Jaume" que esmentarem a continuació, sense haver-nos donat la possibilitat de justificar tècnicament que l'actuació fou la més segura possible per preservar el toc de l'esmentada campana.

La gestió del patrimoni immaterial

El patrimoni immaterial ha sigut sempre poc o mal considerat des d'un punt de vista jurídic: és un patrimoni intermitent al llarg del temps i de l'espai, i que depèn de la voluntat de persones. No és com un immoble, que sempre està present, o com un moble que tot i que es pugui desplaçar, sense té una aparença física.

El patrimoni immaterial depèn de les persones, no sols de les institucions. Nosaltres proposem una gestió activa del patrimoni immaterial. Quan es va incoar per la Generalitat Valenciana la declaració de Bé Immaterial d'Interès Cultural per als tocs manuals de campanes de tres catedrals i una població, els responsables de la Catedral de Segorbe van argumentar que els campaners no eren els propietaris dels tocs sinó que eren la pròpia catedral.

Anaven errats: el patrimoni immaterial no té propietari, i menys encara el titular dels bens immobles i mobles necessaris per a la seva existència. Per què cal dir-ho *Segorbe i en la santa església catedral basílica metropolitana de Santa Maria de València* <http://campaners.com/php/textos.php?text=5882>

16 *DECRET 92/2010, de 28 de maig, del Consell, pel qual es declara Bé d'Interès Cultural Immaterial la Solemnitat del Corpus Christi de la ciutat de València.* <http://campaners.com/php/textos.php?text=6316>

molt clar: no hi ha patrimoni immaterial viu (i per tant en constant evolució: el contrari seria una representació teatral) sense quatre bases totes elles imprescindibles, i sobre les quals els Campaners de la Catedral de València treballem al llarg d'aquests més de trenta anys:

- un patrimoni immoble (un espai, uns edificis, en aquest cas un campanar) sense el qual no pot tenir lloc l'activitat
- un patrimoni moble (uns objectes, en aquest cas campanes, instal·lacions) imprescindible per actuar
- uns actors, o millor uns portadors del patrimoni, sense la qual voluntat no hi ha activitat immaterial
- una societat que recolza els actors.

Els quatre elements són imprescindibles: podem tenir campanars i campanes, muts o mecanitzats, tant s'hi val, en aquest cas són patrimoni immoble i moble, però no immaterial, tot i que les campanes sonin.

Cal campaners per què es crei la màgia del bé immaterial. Els campaners, com tot altre actor immaterial, no són propietaris (tampoc l'Església, tampoc l'Ajuntament) sinó portadors. Portadors d'una tradició rebuda que haurien de transmetre, tot i que tenen el terrible dret de no voler-ho fer, de ser els últims dipositaris d'una tradició. Ningú no els pot obligar, i aquesta negació l'hem patida força vegades.

Però cal un quart element, imprescindible, i és la comunitat. Sense comunitat no hi ha patrimoni immaterial, hi ha espectacle. L'espectacle es diferencia del ritual en què tracta de sorprendre, d'atraure un públic, de ser recompensat econòmicament per l'activitat realitzada.

El patrimoni immaterial no pot existir sense un reconeixement social. És cert que el reconeixement administratiu és *creador de patrimoni*: suposa que canvia la mirada dels espectadors cap a l'objecte protegit (sigui immaterial, moble o immoble). Però cal que la comunitat assumisqui que el seu patrimoni és *inútil* (econòmicament) però que els hi aporta *qualitat de vida*. El patrimoni no és per el turisme, és per la seva comunitat. Si aporta turistes, benvinguts, però no són necessaris.

És per allò que hem insistit tant no sols en les publicacions, que tenen un públic limitat, sinó en aquella triple difusió de la que hem parlat: public assistent (potser 25.000 persones han estat en la sala de campanes durant els tocs), concerts sobre tot després de restauracions, visites guiades.

Això ens obliga a gestionar de forma responsable un patrimoni del qual som dipositaris.

El finançament de les activitats

Manteniment del Manuel per l'empresa ELECTRORECAMP (04-03-2011)

La restauració de les campanes de la Catedral de València, el seu manteniment, la difusió, i els tocs, no han costat un cèntim al Capítol Metropolità: els Campaners autofinancien, a través de concerts, d'ajudes anuals de l'Ajuntament de València i altres subvencions, les seves activitats, amb un import que ja supera els 200.000 euros.

La gestió de la crisi

El Jaume en terra (26-12-2014)

El dia de Nadal de 2014, durant el vol de migdia, es va trencar l'eix del Jaume (1429). caient la campana i la truja sobre la tarima i trencant les anses, sense afectar el seu so. Providencialment no va caure sobre els tres campaners que l'estaven voltejant. La caiguda, i la posterior restauració van servir per reafirmar al grup en la seua activitat campanera.

Després de diverses consultes, la campana, que seguia sonant com el primer dia, fou trepanada per substituir les anses trencades, i assegurar que el seu toc (repic, mig vol, vol) fos possible. Altres proposaven diverses alternatives: soldar les anses (la qual cosa no assegurava que la campana pogués voltar) o fer una nova i baixar aquesta al museu. La solució de trepanar el cap de les campanes és antiga: tres campanes de la Catedral de València (la Caterina de 1305, el Micalet de 1539, el Vicent de 1569) ja tenen trepans antics la qual cosa no afecta el seu so. Aquesta acció, que fou autoritzada i avalada per totes les institucions competents (Capítol Metropolità, Generalitat Valenciana, Ajuntament, Universitat de València, Universitat d'Alacant).

Resum final

La nostra proposta de gestors del Patrimoni Immaterial dels tocs de les campanes de la Catedral de València ha de comptar amb els diversos elements: immobles, mobles, persones. Pensem que l'activitat de voluntaris, ben formats, pot servir no sols a conservar sinó a transmetre en el doble sentit el patrimoni immaterial: tant a les generacions presents (la comunitat) com les generacions futures (el jovent que aprén a tocar). Naturalment aquesta activitat ha d'estar supervisada per les institucions; tant els titulars dels béns (en aquest cas el Capítol catedralici) com els gestors de Patrimoni (Direcció General de Cultura i Patrimoni de la Generalitat Valenciana). Però deixar en mans voluntàries el patrimoni immaterial (amb tots els riscos controlats) és probablement la millor manera de preservar el present i el futur d'un patrimoni que les administracions tant públiques com privades no poden abastar en la seva conservació. Per acabar, un breu vídeo del toc de les onze campanes, el *vol general del dia del Corpus*¹⁷.

17 MARTÍNEZ ROIG, Eliseo - 30 *vol general manual* (18-06-2017)
<http://campaners.com/php/v0g.php?numer=1170>

Bibliografia

Tesis doctorals

- IVORRA CHORRO, Salvador *Acciones dinámicas introducidas por las vibraciones de las campanas sobre las torres-campanario* – Universitat Politècnica de València (2002) <http://campaners.com/php/textos.php?text=5836>
- LLOP i ÀLVARO, Francesc *Las campanas en las Catedrales Hispanas. Análisis, significado cultural, conservación y rehabilitación* – Universitat de València (2017) (Anàlisi musical de les campanes de les catedrals de l'Estat) <http://campaners.com/php/textos.php?text=10153>
- LLOP i BAYO, Francesc *Las campanas en Aragón: un medio de comunicación tradicional-* Universidad Complutense de Madrid (1988) (Estudi dels campaners i dels tocs tradicionals de 50 poblacions d'Aragó) <http://campaners.com/php/textos.php?text=1156>
- MOLLÀ i ALCAÑIZ, Salvador-Artemi *Escritura en campanas. Inscripciones en las campanas de la Comunidad Valenciana. Datos para su estudio y 'corpus' justificativo* – Universitat de València (1998) <http://campaners.com/php/textos.php?text=11078>

Llibres publicats

- ALEPUZ CHELET, Joan; RUIZ i ENGRA, Antoni; SARRIÓ ANDRÉS, Pau Maria *Campanarios, campanas y toques del Cinca Medio: estudio e inventario* – Centro de Estudios de Monzón y Cinca Medio – Monzón (2019)
- ÀLVARO MUÑOZ, Mari Carmen; LLOP i BAYO, Francesc *Campanas y Campaneros* – Páginas de tradición n.º 3 – Diputación de Salamanca (1986)
- AVELLANEDA MARTÍN, Luz; LLOP i BAYO, Francesc *Campanas vivas. La música más alta de Valencia* – Ajuntament de València (2007) (reedició en anglés i valencià 2017)

- LLOP i BAYO, Francesc *L'afició a les campanes. Paisatge urbà i tocs tradicionals en la ciutat de València* – Serie Minor n.º 56 – Consell Valencià de Cultura – València (2003)
- LLOP i BAYO, Francesc *Los toques de campanas de Zaragoza: notas para su estudio* – Cuadernos de Zaragoza n.º 55 – Ayuntamiento de Zaragoza (1983)
- MARTÍNEZ ROIG, Eliseo *Albacete, campanas y toques: Un patrimonio sonoro* – Zahora Revista de tradiciones populares n.º 63 – Diputación de Albacete (2016)
- MOLLÁ i ALCAÑIZ, Salvador Artemi *Campanas Góticas Valencianas* – Colección Gorgona – València (2001)
- RUIZ i ENGRA, Antoni; SARRIÓ ANDRÉS, Pau Maria *El paisaje sonoro de la Jacetania: campanas, toques y relojes públicos* Asociación Sancho Ramírez de Jaca / Instituto de Estudios Altoaragoneses – Huesca (2019)
- SARRIÓ ANDRÉS, Pau Maria *Les veus de l'Horta Sud: campanars, campanes, campaners i tocs tradicionals* – IDECO de l'Horta Sud – Torrent (2016)

Francesc LLOP i BAYO (València, 1951) és doctor en antropologia social per la *Universidad Complutense de Madrid*. Funcionari jubilat de la Direcció General de Patrimoni Cultural de la Generalitat Valenciana. Especialista en campanes, campaners i tocs manuals, investiga aquest món des de fa més de 50 anys. Autor de nombrosa bibliografia, programa i gestiona la web <http://campaners.com>, probablement la més completa sobre campanes.